

KRAJANÉ V BELGICKÉ HORNICKÉ OBCI WINTERSLAG V OBDOBÍ MEZI DVĚMA SVĚTOVÝMI VÁLKAMI VE VZPOMÍNKÁCH KARLA SVOBODY

Sylva Sklenářová

Belgické království, které vzniklo v roce 1830, bylo a do jisté míry i dnes je zemí pro nás méně známou. V období první Československé republiky tomu nebylo jinak. Diplomatické vztahy byly navázány 28. listopadu 1918, skoro o rok později 21. září 1919 zahájilo svou činnost československé vyslanectví v Bruselu.

Vazeb mezi bývalou Československou republikou a Belgickým královstvím v období mezi dvěma světovými válkami není mnoho. Jednu z nich představovala oblast hornictví. V našich zemích mělo hornictví dlouho tradici, avšak v Belgii se začalo rozvíjet až na konci 19. století. Podíl na tom měli v jisté míře i čeští, resp. českoslovenští horníci, kteří v belgických dolech našli přechodnou práci či se zde usadili natrvalo.

1. Belgické hornictví a čeští krajané

V meziválečném období se belgické hornictví potýkalo s nedostatkem pracovních sil, neboť místní pracovní trh nedokázal ani kvalitativně, ani kvantitativně naplnit poptávku po hornických pracovních silách. V katolickém Limbursku místní obyvatelstvo dávalo přednost práci nad zemí před prací pod zemí. Rozšířil se mezi nimi negativní postoj k hornickému povolání, které díky dominantním katolickým kruhům tuto práci vnímaly jako práci nemorální, se sklony k alkoholismu, socialismu a vedoucí k pofrancouzštění, neboť doly byly ve vlastnictví francouzsky mluvících obyvatel Belgie.¹

Do dolů proto přicházeli pracovat cizinci, nejprve Nizozemci, Němci a Francouzi, později obyvatelé různých zemí Evropy a mezi nimi také občané Československa. Někteří Čechoslováci do země přišli z německých dolů v Porúří po vypuknutí krize v této oblasti v polovině dvacátých let, jiní se

¹ DELBROEK, Bart: *Op zoek naar koolputters. Buitenlandse mijnwerkers in Belgisch-Limburg in de twintigste eeuw*. Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis, 5, 2008, Nr. 3, s. 80–103.

do belgických dolů dostali pomocí náborových akcí probíhajících z iniciativy belgické strany na konci dvacátých let nebo v letech třicátých. Někteří zde pracovali jeden rok, na který byla základní smlouva sjednaná, někteří zde vydrželi i více let, někteří zde žili sami bez rodin, za některými mohly přijet rodiny po souhlasu vedení dolů. Pracovní podmínky a ubytovací možnosti se u každého dolu lišily.²

Jednou z oblastí, v níž se usadili českoslovenští krajané, byla oblast Kempen,³ která se nachází v provincii Limbursko.⁴ Zde se o ložiskách uhlí vědělo už od roku 1875, avšak vypuknutí první světové války odložilo ve většině oblastí zahájení pravidelné těžby černého uhlí. Výjimku představovaly doly ve Winterslagu, kde těžba začala v roce 1917.⁵ Zajímavostí těžby v této oblasti Belgie bylo, že se zde nikdy uhlí přímo nezpracovávalo, což bylo ve srovnání s jinými uhelnými oblastmi v Evropě zcela unikátní. Limburské uhlí zásobovalo železářské podniky ve Valonsku.⁶

V 19. století Kempen představovala rozsáhlou pustou močálovou oblast. Tu a tam ležela vesnice, kde se nacházela malá hospodářství stvořená domky z jílů, která se zde snažila přežít. Ve středním Limbursku bydlelo sotva 20 obyvatel na metr čtvereční, což představovalo jedno z nejméně osídlených částí Belgie. Mladí lidé ji opouštěli a hledali lepší životní podmínky v rozvinutém průmyslovém Valonsku.⁷

První známkou národnostních koncentrací v průmyslových místech se v této oblasti stalo do té doby malé město Genk (Genck), u nějž se nacházely tři významné doly – Waterschei, Winterslag⁸ a Zwartberg. V roce 1920 mělo město pouhých 2 593 obyvatel, v roce 1926 již 14 019 a o dalších pět let později 24 573.⁹ V hornických obcích žilo pospolu mnoho národností, ve Winterslagu třicátých let dokonce dvacet. V roce 1938 byli nejpočetněji

² VICE SKLENÁŘOVÁ, Sylva: *Českoslovenští krajané v zemích dnešního Beneluxu v meziválečném období 1918–1938*. Praha 2013.

³ Francouzsky La Campine, nizozemsky De Kempen.

⁴ Dříve spojená s nizozemskou provincií Limbursko v jeden celek. K dělení došlo v roce 1830 se vznikem samostatného Belgického království.

⁵ Byly v provozu až do roku 1988.

⁶ Valonsko, jižní polovina Belgie, zažilo velký průmyslový rozvoj v 19. století především v oblasti Charleroi a Lutychu. Belgie byla první zemí v Evropě, kde probíhala průmyslová revoluce.

⁷ *Mijn cité*. In: http://www.stebo.be/wp-content/uploads/2013/06/Mijncite_small.pdf [cit. 21. 10. 2015].

⁸ Winterslag, dnes městská část města Genck.

⁹ *Het mijnbedrijf in Belg.-Limburg*. Limburger Koerier: provinciaal dagblad, č. 176, 28. 7. 1934, s. 12.

zastoupeni Vlámové a Francouzi, dále zde pracovali Poláci, Němci, Italové, Rusové.¹⁰

V roce 1923 pracovalo ve všech belgických dolech 398 Čechoslováků, z nichž 300 se nacházelo v Limbursku. V oblasti Kempen se počet československých krajanů zvýšil z 304 v roce 1926 na 1 642 v roce 1930. Čechoslováci zde představovali druhou nejpočetnější zahraniční národnost.¹¹ Českou kolonii tvořilo ve třicátých letech ve Winterslagu asi 400 krajanů.¹² Celkem se v Belgii nacházelo na začátku třicátých let 8 000 krajanů.¹³

2. Ubytovací možnosti krajanů

Belgie uzavřela s Československem smlouvu, která umožňovala nábor zahraničních dělníků pro belgické doly, jak se tomu stalo již dříve s Polskem či Itálií. Smlouvy zajišťovaly ubytovací možnosti pro zahraniční dělníky. V blízkosti dolů postupně rostly tzv. cité, čtvrtě vystavěné pro ubytování horníků a jejich rodin a také úředníků podle vzoru anglických čtvrtí. Bruselský architekt Adrien Blomme dostal v roce 1911 zakázku na výstavbu hornického cité, když návrhy vytvořil v tehdy módní tradici anglických zahradních čtvrtí, tzv. Garden city. Dle jeho plánů byly posléze realizovány výstavby čtyř cité ve Winterslagu. Druhé cité obývali výlučně pracovníci ze střední a východní Evropy.¹⁴

Domy se nacházely přímo v lesích a v příjemné krajině. Každý dům měl zavedenou elektřinu, tekoucí vodu a zahradu. Na druhou stranu tyto pronajímané domy sloužily jako prostředek vedoucí k disciplíně zaměstnanců. Nájemné, které bylo strháváno přímo z platu, bylo závislé na pravidelné pracovní docházce a výkonech v práci. Zahraniční dělníci byli také ubytováni v těchto domech, zvláště pokud s nimi přišli i rodinní příslušníci. Svobodní pracovníci bydleli v ubytovnách, nebo byli na byt s jinými rodinami, často stejné národnosti. Za krátký čas tvořili zahraniční dělníci velkou část obyvatel. Winterslag byl jediným dolem, kde se důsledně dodržovalo rozdělení Bel-

¹⁰ Náprstkovo muzeum, fond Novinové výstřižky, ČUZ pořadač č. 41, Belgie, Výňatek z dopisu p. učitele Pecha, který působí na české hornické škola ve Winterslagu, Ohníčky mládí – Sedlčany, č. 7/38.

¹¹ DELBROECK, B.: c. d., Nr. 3, s. 80–103.

¹² V této oblasti byly další ve Waterschei, Zwartbergu, Bringenu a Eysdenu.

¹³ BROUČEK, Stanislav: *Krajané a domov. Nástin dějin Československého ústavu zahraničního v Praze*. Praha 1985, s. 33.

¹⁴ V nizozemské terminologii byli všichni z jejich pohledu z východní Evropy. *Mijn cité*. In: http://www.stebo.be/wp-content/uploads/2013/06/Mijncite_small.pdf [cit. 21. 10. 2015].

gičanů od ostatních národností.¹⁵ V jiných hornických oblastech byli dělníci ubytováni již hůře, např. v kantýnách, které byly přeplněné.

V roce 1938 popisoval zdejší oblast kolem Winterslagu učitel české školy Vojtěch Pech takto: „Krajina kolem Winterslagu daleko široko rovná, zemědělství zde nebylo možno provádět. Lesy řídké a malé, většinou borové a mnohem menší než v Československu. Nedaleko osady se nacházely čtyři šachty, kde na tři směny pracovalo několik tisíc horníků. Zdejší doly byly nejmodernější v celé Evropě. Pracovalo se v hloubce 600 až 800 metrů. Nedaleko vedly zákopy, zbytky z první světové války. Zde překračovalo německé vojsko belgické hranice.

Winterslag ležel asi 60 kilometrů od Lutychu, 13 kilometrů severovýchodně od Hasseltu. K nizozemskému městu Maastricht to bylo zhruba 18 kilometrů. Silnice byly nové, stejně tak dobře fungující železnice, jejíž síť byla velmi hustá.¹⁶

Do Winterslagu se ve dvacátých letech přistěhovala rodina Karla Václava Svobody, který se zde v roce 1926 narodil a prožil zde celé své dětství. Jako hlavní mu rodiče vybrali jméno Václav. Po návratu do Čech v roce 1942 při žádosti o vydání občanského průkazu se dle tehdy platných nařízení stalo jeho platným hlavním jménem to první uvedené. Od tohoto roku se tedy jmenuje Karel.

Jeho otec Stanislav se narodil v roce 1894 v Plzni. O čtyři roky později se s rodiči přestěhoval do Německa, kde žil do roku 1914. Protože v Německu získal vzdělání, tak – ač rodilý Čech – česky neuměl. Soukromě studoval konzervatoř – obor viola a dirigentství. Po vypuknutí první světové války byl Stanislav jako příslušník Rakousko-Uherska povolán k odvodu. V té době však jeho otec žil v nizozemském Limbursku v sousedství německých hranic nedaleko svého syna, který měl bydliště v Porúří v Severním Porýní-Vestfálsku. Při odvodu dostal Stanislav povolení rozloučit se s otcem a ten jej přesvědčil, aby se do Německa nevracel. Stanislav tedy přečkal válku v Nizozemsku, kde pracoval v dolech.

Během války se seznámil se svou ženou, Češkou Annou Křišťálovou, která v Nizozemsku žila s rodiči a česky uměla, ale vzájemný kontakt mezi nimi probíhal v německém jazyce. Vzali se v roce 1918. Ve stejném roce se jim narodila dcera, která však ve třech měsících zemřela. Po narození syna Heinze

¹⁵ DELBROECK, Bart: *c. d.*, s. 80–103.

¹⁶ Náprstkovo muzeum, fond Novinové výstřižky, ČUZ pořadač č. 41, Belgie, Výňatek z dopisu p. učitele Pecha, který působí na české hornické škole ve Winterslagu, Ohníčky mládí – Sedlčany, č. 7/38.

v roce 1920 odešli do Belgie.¹⁷ Usadili se v jedné z nově postavených kolonií pro zahraniční horníky ve Winterslagu, kde rodina žila až do vypuknutí druhé světové války v Belgii v roce 1940.

Dělníci v těchto koloniích bydleli v jednopatrových (resp. dvoupatrových, pokud se počítá i půda), velmi vkusně postavených domech. Dům rodiny Svobodových měl v přízemí předsíní (vchod ze dvora), z předsíně se šlo do kuchyně a jídelny, pak do velké komory, kde byla umístěna čtyři jízdní kola – pro každého člena rodiny jedno, elektrická pračka s ruční ždímačkou, volně vložená koupací vana a další věci paní domu.

Z předsíně vedly další dveře na suchý záchod. V bytě voda ani kanalizace zavedena nebyla, i když v jiných „citě“ tomu tak bylo, na dvorcích byly septiky. Voda byla k dispozici z veřejně přístupných vodovodních kohoutků na ulici. Z kuchyně se šlo do velkého obývacího pokoje, odkud se dalo přejít do malé předsínky s vchodem do ulice a schodištěm do prvního patra se třemi pokoji: do ložnice rodičů a dvou dětských pokojů synů. Z ložnice rodičů byl přístup schodištěm do druhého patra, kde se nacházela další velká místnost, zařízená jako ložnice s pěti postelemi a s vchodem na menší půdní prostor.¹⁸

Na okraji kolonie, kde bydlela rodina Svobodových, stálo několik hotelů, které sloužily převážně jako ubytovny pro svobodné cizince pracující v dolech. Jeden hotel měl v nájmu Jugoslávec Popovič, jehož syn chodil do později zřízené české školy.¹⁹

Manželky horníků nebyly většinou zaměstnané, zůstávaly v domácnosti, pokud neprovozovaly např. vlastní obchod nebo pracovaly jako prodavačky. Maminka Karla Svobody byla vyučená dámská krejčová a občas šla pro známé. Asi tři měsíce pracovala jako střihačka v módním salónu ve Winterslagu, když její manžel onemocněl a rodina dostávala podporu ve výši 100 franků. Svým příležitostným šitím pomáhala zlepšit finanční rozpočet rodiny, i když na běžné výdaje rodiny včetně výletů stačil plat otce. Maminka se angažovala v rámci Sokola, kde jeden čas byla náčelnicí žen. V roce 1937 dostala pozvánku do Tyršova domu v Praze k nácviku na desátý všesokolský slet plánovaný na rok 1938, sletu se bohužel nezúčastnila, i když s ostatními ženami skladbu v Praze nacvičovala. Vlastního sletu se nikdo z Winterslagu nezúčastnil.²⁰

¹⁷ Dopis Karla Svobody ze dne 14. 8. 2015 (v držení autorky).

¹⁸ E-mail Karla Svobody ze dne 14. 10. 2014 (v držení autorky).

¹⁹ E-mail Karla Svobody ze dne 15. 10. 2014 (v držení autorky).

²⁰ E-mail Karla Svobody ze dne 19. 5. 2015 (v držení autorky).

3. Krajské spolky a Sokol

Součástí života krajanů tvořila i činnost v krajských spolcích. Ve Winterslagu krajané založili v roce 1924 spolek, který po dobu své existence třikrát změnil název: nejprve Čechoslovák, potom Dalibor a nakonec Probuzení.²¹ V roce 1931 měl přes devadesát členů, avšak o šest let v roce 1937 později jich měl jen 30.²² Ve Winterslagu druhý spolek „Milion“ usiloval o šíření povědomí o důležitosti spojení pro budoucnost. V roce 1937 se zde nacházela také pobočka „Československého spolku sv. Cyrila a Metoděje“ z Eysdenu.²³ Existoval zde i Cyklistický československý klub.

Sokolská jednota byla založena v roce 1933. V roce 1937 měla 50 členů, 10 dorostenců a 46 žáků. Cvičiště Sokola se nacházelo na nádvoří hostince v Rue Verte, kde se krajané každý den scházeli ke cvičení. V září 1934 uspořádal Sokol své první veřejné cvičení pod patronátem československého vyslance v Bruselu dr. Vladimíra Slavíka. Slavnostní akce se zúčastnil za nepřítomného vyslance tajemník vyslanectví J. Šabacký, dále celý učitelský sbor československých škol z Winterslagu, krajané z Winterslagu a sousedních obcí Waterschei a Zwartbergu, zástupci československých krajských spolků v Bruselu, Eysdenu, Beeringenu a velmi početná delegace krajanů z Mörsu²⁴ v Německu, která vyslala také několik cvičenců.²⁵

Cvičení se zúčastnili všichni členové, přičemž veřejné cvičení zakončilo vystoupení členů na vysokých bradlech a hrazdě. Celé vystoupení udělalo velký dojem na přítomné zástupce důlní společnosti i domácí diváky, z nichž většina nikdy podobné cvičení neviděla.²⁶

V roce 1935 navštívila obec Winterslag delegace zástupců československého Sokola z vlasti, která byla v Belgii na reciproční návštěvě u belgických gymnastů. Přijal je starosta Sokola bratr Tvrzník, který pracoval jako horník. V hotelu Polonia, jehož majitelem byl další člen krajského Sokola pan Růžička, dostali oběd v podobě klasické české kuchyně. Po obědě si prohlédli město, tělocvičnu i její vybavení. Ve 14 hodin začala schůzka, již se zúčastnili

²¹ BIELIK, František a kol.: *Slováci vo svete*. Matica slovenská 1980, s. 266.

²² SEDLÁČEK, Jan: *Čechoslováci v Nizozemí, Belgii a Anglii*. Praha 1937, s. 71.

²³ Tamtéž, s. 68.

²⁴ Leží nedaleko Duisburgu.

²⁵ *U Našich ve Winterslagu*. Sokolské noviny župy Moravskoslezské, Těšínské Jana Čapka a Valašské Fr. Palackého Moravská Ostrava: Sokolská župa Moravskoslezská, č. 7, 15. 9. 1935.

²⁶ Archiv Ministerstva zahraničních věcí v Praze (dále AMZV), fond III. sekce 1918–1939, kart. 784, č. j. 9535/34, Vyslanectví republiky Československé v Bruselu, 1. 10. 1934.

také členové sokolské jednoty z Mörsu, kteří přijeli autobusy nebo na kolech a přivezli s sebou i kapelu.

Odpoledne začalo na veřejném cvičišti v 17 hodin představením domácích zástupců Sokola. Představení se zúčastnili i zástupci důlních podniků. Vystoupení se ten den omezilo na vzorné cvičení mužstva mužů na nářadí a dorostu a žactva místní jednoty. Vlastní vystoupení mužů a žen z Winterslagu se konalo až druhý den v neděli, poněvadž značná část mužů byla v sobotu v práci dlouho do noci.

Veřejnému vystoupení přihlížel mezi diváky i majitel dolů s rodinou a asi pětičlenná delegace polského Sokola. Žáci, žáčky a dorost zacvičili prostná bez hudby, jen si v duchu počítali. Pauzu mezi výstupy mužů zpestřila hudba jednoty z německého Mörsu. Muži předvedli cvičení na hrazdě, bradlech a kruzích. Po cvičení následovala zábava.²⁷ Aktivita Sokola se neomezovala pouze na cvičení, ale často se konaly různé zájezdy po Belgii, např. do ardenských jeskyní, do Antverp či Lutychu.²⁸

4. Česká škola

Silný příliv československých horníků a pomocných dělníků, který začal v roce 1929, způsobil, že československá strana začala vést jednání o zřízení československé školy v průmyslovém kraji Kempen, kde pracovalo nejvíce československých horníků. Velká část krajanské kolonie se nacházela ve východním, vlámském kraji Belgie, avšak správa dolů zde byla valonská. Úředníci hovořili pouze francouzsky. Dělníci mluvící vlámsky tvořili malé procento mezi mnoha národnostmi žijícími v této oblasti. Děti krajanů se proto v tomto multikulturním nemohly, ani kdyby chtěly, naučit řádně jednomu jazyku ani rodnému, ani cizímu.²⁹

Jednání československé legace v Bruselu s belgickými zaměstnavateli probíhala složitě: Belgičané Čechoslováky vnímali jako výborné pracovníky, po stránce náboženské však, protože byli sami katolíci, jako neznabohy a husity. Náročná jednání přiměla obě strany k ústupkům a k dohodě, z níž vzešly dvě československé školy. Vedení dolů ve Winterslagu si však kladlo dvě podmínky. Nejprve požadovalo zvýšení dosavadního počtu v dolech zaměstnaných dělníků z Československa na minimální počet 200 osob, čili o 100 % více Čechoslováků. Jako druhou podmínku si ředitelství dolů stanovilo, že

²⁷ *U Našich ve Winterslagu, c. d.*

²⁸ E-mail Karla Svobody ze dne 15. 10. 2014 (v držení autorky).

²⁹ FOLPRECHT, Josef: *České kolonie dělnické. Naše zahraničí 1931*, s. 63.

chlapci a dívky nesměli být vyučováni dohromady. Belgické školské předpisy nezakazovaly společnou výuku, ale přání majitele dolu barona Evensce Coppéa bylo rozhodující, neboť se zavázal po splnění podmínek školu provozovat na své náklady. Protože česká škola měla být umístěna ve stejné nové školní budově, kde již existovala škola belgická (vlámská a francouzská) a škola polská, a poněvadž do budoucna bylo nutné podle přání ředitelství dodržovat i školní hodiny podle rozvrhu platného pro ostatní, bylo nutné vyřešit osobu vyučujícího tak, že se do Winterslagu pošlou jak učitel, tak i učitelka.³⁰

Před vznikem českých škol v hornické oblasti zde nepravidelně fungovalo dobrovolné vzdělávání dětí samotnými horníky. Probíhalo v malé místnosti, kam se vešlo sotva 30 dětí. Vyučování bylo několikrát přerušeno a znovuzahájeno a udržováno jen díky podporám poskytnutým bruselským Československým podpůrným spolkem a subvencí ministerstva školství.³¹

Na počátku třicátých let se tedy české školy ustavily ve Winterslagu a ve Waterschei. V dalších obcích s větší koncentrací krajanů v Eysdenu a Beeringenu se začali krajané snažit o zřízení české školy.³²

Do vzniku národních škol musely navštěvovat vlámské nebo francouzské školy, takže děti, které zde žily déle, se musely naučit domácí jazyk. Ještě před nástupem do školy mohly děti navštěvovat školku. Oba bratři Svobodovi chodili od čtyř do šesti let do francouzské školky, kterou vedly řádové sestry a která je připravovala na nástup do francouzské školy. Karlův starší bratr Heinz ji navštěvoval, Karel již nastoupil do nově zřízené české školy. Doma hovořili německy. Němčina byla rodným jazykem obou bratrů. Heinz česky neuměl vůbec, Karel se v ní začal zlepšovat ve škole. Jeho bratr do české školy chodit nemusel, neboť již navštěvoval jinou základní školu. Jistě by pro něj byla velká komplikace naslouchat vyučování v českém jazyce.³³

Československá krajanská škola ve Winterslagu byla soukromá, podle dohody vydržovaná zdejší správou uhelných dolů. Nacházela se ve výstavní budově katolických škol. Záležitosti týkající se školy svěřila správa dolů, která fungovala jako obecní samospráva i policejní moc, do péče Kongregace

³⁰ AMZV, fond Vyslanectví republiky Československé v Bruselu, č. j. 3161/29, 22. 5. 1929.

³¹ AMZV, fond Vyslanectví republiky Československé v Bruselu, č. j. 860/28, 19. 3. 1928.

³² Národní archiv (dále jen NA), fond Výstřižkový archiv Ministerstva zahraničních věcí 1916–1944, kart. 531, České slovo, 9. 1. 1931, Příklad z Belgie. Školou k zlepšení osudu čs. vystěhovalců.

³³ E-mail Karla Svobody ze dne 15. 9. 2015 (v držení autorky); Dopis Karla Svobody ze dne 14. 8. 2015 (v držení autorky).

školských bratrů,³⁴ která pro každou školu a národnost ustanovila jednoho ze svých bratrů jako inspektora školy. Pro českou školu tuto funkci vykonával bratr Michal, který mluvil trochu slovensky a rozuměl česky.³⁵ V letech 1932 až 1934 na ní působil jako učitel Josef Brož, v letech 1934 až 1937 Stanislav Zeman a od roku 1937 do roku 1940 Vojtěch Pech.³⁶

Velká chlapecká škola ve Winterslagu v roce 1938 měla 22 tříd a obě školy navštěvovalo asi 1 800 dětí, neboť v té době žilo ve Winterslagu skoro 8 000 obyvatel.³⁷

V oddělené chlapecké škole byla umístěna česká chlapecká jednotřídka, kterou v roce 1931 navštěvovalo 35 žáků, ve škole dívčí, která měla 25 tříd, zase dívčí třída s 31 žákyněmi. V roce 1935 se jejich počet snížil na 31 chlapců a 25 dívek.³⁸ Na dívčí škole učila Marie Staňková, která zde působila od maturity složené na učitelském ústavě v Praze. Po okupaci Československa se přihlásila do československého odboje v Paříži. Po napadení Belgie Hitlerem 10. května 1940 uprchla do Francie, kde působila v odboji. Po pádu Francie se vrátila do Belgie a po zrušení československých škol v Belgii v roce 1940 se vrátila do Prahy.³⁹

Chlapecká třída, kterou navštěvovali chlapci ve věku od šesti do čtrnácti let, se dělila na čtyři oddělení: I. oddělení – první třída, II. oddělení – druhá a třetí třída, III. oddělení – čtvrtá a pátá třída, IV. oddělení – šestá, sedmá a osmá třída.⁴⁰

Vyučovalo se šestkrát v týdnu od půl deváté do půl 12,⁴¹ po dvouhodinové polední pauze vyučování pokračovalo do půl čtvrté odpoledne. Pouze ve čtvrtek se výuka konala jen od 9 do 14 hodin. Jediným volným dnem tedy

³⁴ Kongregace školských bratrů byla založena Janem Křtitelem de Salle ve francouzské Remeši v roce 1680. Kongregace se starala intenzivně o školství.

³⁵ AMZV, fond III. sekce, kart. 784, Sokolská župa zahraniční, Zpráva o zájezdu k našim krajanům v Belgii ve dnech 18.–22. 1. 1935.

³⁶ Dopis Karla Svobody ze dne 23. 6. 2014 (v držení autorky).

³⁷ Náprstkovo muzeum, fond Novinové výstřižky, ČUZ pořadač č. 41, Belgie, Výňatek z dopisu p. učitele Pecha, který působí na české hornické škole ve Winterslagu, Ohníčky mládí – Sedlčany, č. 7/38.

³⁸ VODSEĎÁLEK, Ž.: c. d., s. 156; AMZV, III. sekce, kart. 784, Sokolská župa zahraniční, Zpráva o zájezdu k našim krajanům v Belgii ve dnech 18.–22. 1. 1935.

³⁹ V Praze byla zatčena Gestapem, neboť byla prozrazena její práce v odboji. Na Štědrý den 1941 byla převezena do koncentračního tábora Ravensbrücke, z něhož se vrátila až v červnu 1945 po pochodu smrti. In: Jundrov, 20, 2010, č. 1, s. 6. In: http://www.jundrov.info/wp-content/uploads/2012/06/Zpravodaj_2010_01.pdf [cit. 18. 10. 2016].

⁴⁰ Dopis Karla Svobody ze dne 23. 6. 2014 (v držení autorky).

⁴¹ Dle vzpomínek Karla Svobody od 9 do 13 hodin a pak od 14 do 17 hodin. E-mail Karla Svobody ze dne 14. 10. 2014 (v držení autorky).

byla neděle.⁴² Před vyučováním se všechny děti (belgické i zahraniční) seřadily na školním dvoře do dvoustupů a v čele s učitelem a po zazvonění šly spořádaně do třídy. Samotné vyučování začínalo modlitbou Otčenáš a končilo Zdrávas Maria, a to jak dopoledne tak odpoledne.⁴³

Při každé škole bylo rozsáhlé pískové hřiště, kde si mohly děti hrát o každé přestávce, dopoledne půl hodiny, odpoledne čtvrt hodiny. Děti na nich měly ponechánu volnost, avšak za dozoru všech učitelů a ředitele školy.⁴⁴

Výuku zajišťoval jeden učitel, který v době, kdy se věnoval jednomu ze čtyř oddělení, ostatní tři oddělení musel zabavit čtením, počítáním nebo kreslením. K povinnostem učitele patřila i výuka katolického náboženství. Výuka obsahovala pouze základy pravopisu, vyjmenovaná slova, časování a skloňování. Po návratu do vlasti měly mnohé děti problémy s rodným jazykem.⁴⁵

Třídy byly pěkně upraveny, jak dokládá fotografie v příloze, měly ústřední topení a xylolitové podlahy, avšak nedostávalo se školních pomůcek a zábavných knih pro žáky. České třídy spadaly pod správu katolické školy, která byla jedinou školou ve Winterslagu, ale pouze po stránce administrativní. Ve věcech pedagogických jednaly samostatně.⁴⁶ Škola měla knihovnu, jiné vyučovací pomůcky však nevlastnila. Ostatně základní školy v Belgii nepracovaly s pomůckami jako ty v Československu. Na belgických školách se také nevyučoval tělocvik. Když občané viděli tělocvik v české škole, někteří žádali, aby česká učitelka vyučovala jejich děti tělocvik soukromě.⁴⁷

O prázdninách roku 1935 se jednalo o zrušení české školy ve Winterslagu,⁴⁸ jejíž provoz dosud financovala zdejší těžařská společnost. Jako důvod pro její zrušení udávala, že žádnou další cizí školu nepodporovala, a proto

⁴² Náprstkovo muzeum, fond Novinové výstřižky, ČUZ pořadač č. 41, Belgie, Výňatek z dopisu p. učitele Pecha, který působí na české hornické škole ve Winterslagu, Ohníčky mládež – Sedlčany, č. 7/38.

⁴³ E-mail Karla Svobody ze dne 14. 10. 2014 (v držení autorky).

⁴⁴ Náprstkovo muzeum, fond Novinové výstřižky, ČUZ pořadač č. 41, Belgie, Výňatek z dopisu p. učitele Pecha, který působí na české hornické škole ve Winterslagu, Ohníčky mládež – Sedlčany, č. 7/38.

⁴⁵ E-mail Karla Svobody ze dne 14. 10. 2014 (v držení autorky).

⁴⁶ VODSEĎÁLEK, Ž.: c. d., s. 156; AMZV, fond III. sekce, kart. 784, Sokolská župa zahraniční, Zpráva o zájezdu k našim krajanům v Belgii ve dnech 18.–22. 1. 1935. Náprstkovo muzeum, fond Novinové výstřižky, ČUZ pořadač č. 41, Belgie, Výňatek z dopisu p. učitele Pecha, který působí na české hornické škole ve Winterslagu, Ohníčky mládež – Sedlčany, č. 7/38.

⁴⁷ NA, fond Československý ústav zahraniční (1920) 1928–1941, kart. 48, č. j. 2548/11/1935, nedatováno.

⁴⁸ V knize SKLENÁŘOVÁ, S.: c. d., na s. 132 je mylně uvedeno, že ukončila činnost.

nadále nemohla podporovat tu českou. Děti by tedy byly nuceny navštěvovat vlámskou školu, což pro jejich budoucnost nebylo dobře. Vlámstinu mohli uplatnit pouze zde nebo v sousedním Nizozemsku. Do francouzské školy prý žádné dítě cizí národnosti nechtěli přijmout. Krajané proto žádali o pomoc v Praze.⁴⁹ Školu se podařilo udržet a existovala až do roku 1940.

5. Volný čas

Po skončení školy měly děti možnost využít volný čas dle svého. Ke klasickým hrám náležela kopaná, která se hrála na náměstí. Za městem se nacházelo velké vřesovitě, které umožňovalo hru na indiány. Děti se mezi sebou dorozumívaly vlámsky, popřípadě německy, Češi samozřejmě česky. Podle vzpomínek pana Svobody je zajímavé, že se čeští chlapci skoro nesetkávali s českými děvčaty z jiných rodin. Proč tomuto tak bylo, si již nedokáže vybavit. V každém „citě“ se nacházel hornický kostel (mijnkathedraal), kde každou neděli rodiny horníků navštěvovaly mše. Ve Winterslagu to byl De Heilig Hartkerk postavený v letech 1923 až 1925 podle návrhu architekta „citě“ Adriana Blomme. Při mši seděli muži a chlapci vlevo, kdežto ženy a dívky vpravo. Karel Svoboda si vybavuje pouze dvě děvčata, se kterými se kamarádil, byly to jeho sestřenice. Jeho otec měl ve Winterslagu bratra, který provozoval pekařství a koloniální obchod.⁵⁰

Stanislav Svoboda se věnoval i čtení knih, sám měl velkou sbírku klasických autorů. Kromě toho měl Karlův otec na starosti českou knihovnu Sokola, která byla umístěna v jeho ložnici. Když v roce 1935 obdržela sokolská jednota velkou zásilku českých knih a vázaných časopisů. Stanislav Svoboda se uvolil, že bude knihy půjčovat a vést jejich evidenci.

Večery rodiny Svobodovy vyplňovalo i předčítání z německých knih, protože otec česky neuměl, ale velmi rád četl Schillera, Goetha, Huga, Dickense, Heineho. Je zajímavé, že Československo po odchodu navštívil až v roce 1938 jako turista na všesokolském 10. sletu a to ho přimělo zakoupit, na tu dobu, nejlepší pětilampovku Telefunken – radiový přijímač – a poslouchat stanici Praha. Kromě záliby ve čtení byl Karlův otec výborný hudebník, jistou dobu navštěvoval v Německu konzervatoř, kde si udělal dirigentskou zkoušku. Byl členem Hasselstského symfonického orchestru, na jehož zkoušky ho přivázeli a odváželi autem. Karel si vzpomíná, že „s ohledem na veřejné koncerty,

⁴⁹ NA, fond Československý ústav zahraniční (1920) 1928–1941, kart. 48, Tělocvičná jednota Sokol, Winterslag, 31. 5. 1935, č. j. 354/35.

⁵⁰ E-mail Karla Svobody ze dne 19. 5. 2015 (v držení autorky).

kam otce i s maminkou přivázel a odvážel taxik, byl otec asi jediným horníkem vlastním a chodícím ve smokinku“.⁵¹

Podnikaly se také rodinné výlety. Např. v roce 1935 jel Karel s otcem do Bruselu na světovou výstavu – dnes Expo. „Tam jsem viděl skutečnou vesničku Pygmejů se slamenými chýšemi a dospělými lidmi, kteří byli postavou menší než já.“⁵²

6. Počátek druhé světové války a návrat do vlasti

Vypuknutí druhé světové války znamenalo konec poklidného života v Belgii. Zde válka začala až v květnu 1940, když Hitler přes neutrální Nizozemsko a sousední Belgii zaútočil na Francii. Nevynechal ani hornické kolonie, kam krátce po vyhlášení války dopadly bomby.

11. května o půl dvanácté vstoupily německé jednotky do Genku. Ve stejný den, druhý den války, byl Winterslag – Genk bombardován a byla zasažena část de Tweede Cité, kde žil i Karel Svoboda s rodinou. Při náletu zemřelo deset obyvatel, mezi nimi i Češi.⁵³ „Bylo to první sobotu po zahájení války, asi tak v 9 hodin, když jsme snídali, jsme slyšeli hřmot letadel, jak letí přes nás. Vyšli jsem se podívat před dům a viděli, že v dálce se letadla otáčí a letí znovu na nás. Otec vykřikl, oni bombardují, do sklepa. Ale to už se vše trásl. Když letadla odletěla a my vyšli ze sklepa, byl sousední čtyřvchodový dům v sutinách a na naši zahradu padly dvě bomby, jedna asi 10 metrů od domu.“⁵⁴ Po této zkušenosti a vzhledem ke špatnému psychickému stavu syna se rodina rozhodla odjet do Protektorátu Čechy a Morava, stejně jako další Češi. Nebylo to jednoduché, protože Němci verbovali horníky do dolů v Ruhrské oblasti, i vzhledem k tomu, že otec byl Němec. Nakonec se to podařilo. Zřejmě je dokázal otec přesvědčit a získal povolení k vystěhování, a v únoru 1941 se rodina odstěhovala do Kročehlav u Kladna, kde žila Karlova babička z maminičiny strany. Kromě ní v domě žily ještě její další tři děti. Čtyřlenná rodina Svobodových zde obývala jeden pokoj. Kromě osobních věcí museli ostatní vybavení domu zanechat v Belgii.

Do Winterslagu, kde prožil celé své dětství, se nikdy více nevrátil, a dlouho dobu se mu po tomto domově stýskalo. Do Belgie se podíval pak již jen jednou, a to na krátkou dvoudenní návštěvu. Stejně tak po násilném

⁵¹ Dopis Karla Svobody ze dne 14. 8. 2015 (v držení autorky).

⁵² E-mail Karla Svobody ze dne 25. 10. 2014 (v držení autorky).

⁵³ <https://www.epo.be/uitgeverij/extrainfo.php?id=9789064451362-B>. [cit 1. 9. 2015].

⁵⁴ E-mail Karla Svobody ze dne 25. 10. 2014 (v držení autorky).

přestěhování v roce 1940 ztratil kontakt s dětmi, které s ním žily v tomto hornickém městečku. Vypuknutí druhé světové války pro něj i celou jeho rodinu znamenalo návrat do země, resp. do vlasti, kterou skoro neznali a jejíž jazyk se museli učit.

RESUMÉ

KRAJANÉ V BELGICKÉ HORNICKÉ OBCI WINTERSLAG V OBDOBÍ MEZI DVĚMA SVĚTOVÝMI VÁLKAMI VE VZPOMÍNKÁCH KARLA SVOBODY

Českoslovenští krajané v Belgii v meziválečném období se nacházeli převážně v hornických oblastech. Rozvoj hornictví v Belgii z velké části závisel na zahraničních dělnících, neboť v zemi se nenašlo dostatečné množství pracovníků ochotných toto povolání vykonávat. Jednou z oblastí, kde žilo velké množství krajanů, byla oblast Kempen. Zde při dole Winterslag vyrostlo tzv. cité, nové obytné čtvrti, které sloužily pro ubytování jak domácích, tak zahraničních dělníků a jejich rodin. Zde se narodil v roce 1926 Karel Václav Svoboda, který zde prožil dětství. Vypuknutí druhé světové války donutilo jeho rodinu v roce 1940 opustit pro něj zatím jediný domov a vrátit se do vlasti, kterou neznal. Ve Winterslagu navštěvoval i československou zahraniční školu, která vznikla v roce 1932 a umožnila dětem krajanů, aby nezapomněly rodný jazyk. Jeho rodiče byli aktivní v rámci Sokola či krajan-ské činnosti.

Klíčová slova: Belgie, hornictví, Kempen, Winterslag, českoslovenští krajané, meziválečné období

SUMMARY

COMPATRIOTS IN BELGIAN MINING VILLAGE WINTERSLAG IN THE INTERWAR PERIOD IN MEMORIES OF KAREL SVOBODA

Czechoslovak compatriots in Belgium in interwar period were primarily situated in mining areas. The development of mining in Belgium largely depended on foreign workers because the country did not dispose of enough labour force willing to work in this profession. One of the areas, where a great number of compatriots lived, was the region of Kempen. Here, next to coal mine Winterslag, new residential districts aroused, which served to accommodate both home and foreign workers and their families. Karel Václav Svoboda was born there in 1926 and spent his childhood in this place. The outbreak of the Second World War forced his family to leave his, until that time, only home and return to homeland that he did not know. In Winterslag he also visited a Czechoslovak foreign school, which was established in 1932 and enabled to children of compatriots not to forget their native tongue. His parents were active in Sokol and compatriotic activities.

Keywords: Belgium, mining, Kempen, Winterslag, Czechoslovak compatriots, interwar period

Translated by Mgr. Hana Ferencová

Mgr. Sylva Sklenářová, Ph.D.
Archiv Univerzity Hradec Králové
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62
500 03 Hradec Králové
Česká republika
e-mail: sylva.sklenarova@uhk.cz

Přílohy:

Obr. 1:

Foto třídy Československé zahraniční školy ve Winterslagu,
učitel Vojtěch Pech (první řada první zprava), 1939
(archiv Karel Svoboda).

Obr. 2:

Foto třídy dětí československých krajanů ve Winterslagu, 1939
(archiv Karel Svoboda).

Obr. 3:

Fahnen
Doklad o ukončení školní docházky na československé zahraniční škole
ve Winterslagu

ČESKO-SLOVENSKÁ REPUBLIKA

Země Belgie Polit. okres Hasselt
Jednotlivá obecná škola chlap. ve Winterslagu
Školní rok 1939/40 Číslo _____

Propouštěcí osvědčení.

Svoboda Václav

narozen dne 19. srpna 1926 ve Winterslagu,
polit. okres Hasselt, země Belgie,
náboženství římskokatolického, chodil do obecné
školy od 8. září 1932 do 27. července 1940,
do školy 8. září od 8. září 1932 do 27. července 1940.
Posledně vychodil 8. postupný ročník IV. oddělení I. třídy zdejší
obecné školy.

Protože _____
vyhověl požadavkům zákona o školní povinnosti, propouští se ze školy.

Ve Winterslagu dne 27. července 1940.

Úřední pečeť: Dr. Overolo
ředitel — řídící učitel

Dr. Overolo

 Č. 111-13. — Všechna práva vyhrazena. 1939 — 2-56.

Doklad o ukončení školní docházky na československé zahraniční škole
ve Winterslagu (archiv Karel Svoboda).